

В. Ф. Валюк, к.хім.н., доцент кафедри хімії,
кології та методики їх навчання
e-mail: viktorivalyuk@gmail.com
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
вул. Садова, 2, м. Умань, 20300, Україна

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ

У статті визначено екологічне виховання майбутніх учителів як цілісний педагогічний процес, заснований на взаєминах суб'єктів виховання та спрямований на вивчення цільових, змістових і процесуальних характеристик виховання. Виділено такі загальнопедагогічні принципи на основі яких здійснюється екологічне виховання студентів: гуманістичної спрямованості; науковості; орієнтованості на формування знань і умінь, свідомості і поведінки; наступності, послідовності і систематичності; наочності; поєднання педагогічного управління з розвитком ініціативи та самостійності; свідомості і активності; узгодженості вимог суб'єктів педагогічної взаємодії; зв'язку теорії з практикою; єдності навчальних і виховних результатів педагогічної взаємодії та ін.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна культура вчителя, безперервна екологічна освіта.

Постановка проблеми, актуальність Питання екологічної освіти та виховання – одне з найважливіших питань на сучасному етапі ліквідації екологічної кризи, від вирішення якого залежить значною мірою оздоровлення соціально-економічного стану держави, відтворення природно-ресурсного потенціалу України.

Екологічне виховання – систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у студентів екологічної культури. Це тривалий багатofакторний цілеспрямований процес формування екологічної свідомості й екологічної культури. До основних напрямів виховання у вищій школі відносять виховання розумове, духовно-моральне, працелюбне, економічне, естетичне, етичне, фізичне, екологічне, санітарно-гігієнічне. Завданнями екологічного виховання є постійне інформування студентів про проблеми природного походження та їх вплив на рівень здоров'я населення країни і світу; інструктування їх з приводу поведінки в зонах різнорідних природних катастроф; залучення до поширення знань серед населення про бережливе ставлення до навколишнього світу; спонування до примноження природних багатств; поповнення знань з екології шляхом ознайомлення з науковими та науково-популярними джерелами відомих учених.

Вважаємо, що екологічне виховання є умовою не лише розвитку, але й виживання суспільства, а екологічна освіта набуває ознак пріоритетності у педагогічній теорії і практиці, а відтак потребує детального дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій за темою Проблема екологічного виховання є пріоритетною у дослідженнях багатьох науковців. Загальнопедагогічні й психологічні аспекти означеної проблематики віддзеркалені в працях О. Єфімець, В. Ясвіна, І. Зверева, І. Матрусова, Р. Науменко, С. Павлюченко, А. Сидельковського та ін. Питання екологічного виховання студентської та учнівської молоді досліджували В. Алешко, Н. Мінаєва, І. Олександров, Т. Редченко, С. Сапожников, Ю. Колесник, О. Шаронова та ін. Проблему екологічної освіти у вищих навчальних закладах з'ясували Корнілова, О. Мельнікова, В. Шилова, О. Мітрясова, Г. Ярчук та ін. Праці таких науковців як Л. Білик, Т. Вайда, Н. Грейда, М. Дробноход, Н. Єфіменко, О. Лазебна, Л. Лук'янова, О. Пономарьова, С. Шмалей та ін. присвячені проблематиці формування екологічної культури. Екологічне мислення, екологічну культуру студентів природничих спеціальностей вивчали Н. Назарова, М. Швед та ін. Науковцями екологічне виховання розглядається як психолого-педагогічний процес впливу на формування особистості з певними якостями, які відповідають меті екобезпечного розвитку цивілізації. Зокрема, Г. Ярчук розглядає екологічне виховання як психолого-педагогічний процес впливу на людину з метою формування у неї знань наукових основ природокористування, необхідних переконань і практичних навичок, певної орієнтації та активної соціальної позиції в галузі охорони довкілля, раціонального природокористування й відтворення природних ресурсів [5-6].

В творах В. Сухомлинського, К. Ушинського та Я. Коменського розкриваються погляди на виховання дитини засобами природи, у працях педагогів-практиків і науковців О. Плешакова, З. Кирилова, В. Лола, В. Крисаченка, Г. Пустовіта – йдеться про досвід екологічного виховання.

Різним аспектам професійної підготовки фахівців-екологів присвячені праці Є.Єфімової, І. Кондрашової, Н. Лизь, М. Мамедова, Г. Папугкової, Н. Рідей, К. Романової, С. Рудишина та інших.

Отже, сутність поняття екологічного виховання сьогодні більшістю фахівців розглядається насамперед під оглядом актуального і перспективного напрямку загального безперервного навчально-виховного процесу, спрямованого на формування такої особистості, яка відповідає умовам цивілізації початку XXI століття та здатна відповісти на сучасні виклики суспільного розвитку.

Мета статті – розкрити сутність екологічного виховання майбутнього вчителя в освітньому процесі ВНЗ та принципи, на основі яких здійснюється цей процес.

Основні результати та їх аналіз. Для розкриття мети дослідження поставала необхідність уточнити поняття «екологічна культура», яка тісно пов'язана з екологічним вихованням. При розгляді феномена «екологічна культура особистості» слід звернути увагу на вихідні поняття: «культура» і «екологічна». Кожне з цих понять багатозначно.

Теоретичне осмислення культури дозволяє виділити два важливих для подальшого аналізу досліджуваної проблеми положення: культура розглядається як механізм, що регламентує і регулює

поведінку і діяльність людини, а сама людина – як носій цієї культури. Одним з першорядних завдань сучасної вищої школи є виховання суб'єкта культури. Екологічна культура – це невід'ємний компонент духовного світу особистості, який являє собою екологічно орієнтовану свідомість, мислення і поведінку, в основі яких лежать гуманістичні ціннісні орієнтації та установки ставлення до природи. Основними складовими екологічної культури особистості є екологічне світорозуміння, екологічна свідомість, екологічні переконання, екологічна самосвідомість, екологічний світогляд, екологічна діяльність, ідеал взаємовідносин людини з природою [3].

Однак впливати на екологічну свідомість школярів може тільки вчитель, який є носієм екологічної культури. Звідси висновок, що проблема може бути вирішена тільки за умови організації такої професійної підготовки вчителя, яка дозволяє йому, незалежно від профілю, здійснювати роботу з учнями щодо формування у них екологічної культури. В екологічній культурі особистості безпосередньо виражена система цінностей, що з'єднує її з природою і суспільством, а отже, ілюструє її включеність в систему глобальних суспільних відносин. Формування екологічної культури особистості працює на гармонізацію системи «людина-природа» [1]. З екологізацією сучасного суспільства, необхідністю формування екологічної культури особистості незмінно пов'язується екологічне виховання.

Мета екологічного виховання – формування ноосферного мислення людини, здатної жити в гармонії з собою та з навколишнім середовищем. Основними завданнями екологічного виховання в системі вищої педагогічної освіти є: формування екологічного світогляду; отримання глибоких системних знань і уявлень про основи сталого розвитку суспільства і природи; формування навичок багатостороннього розгляду проблем навколишнього середовища, комплексного підходу до вирішення екологічних завдань на основі міждисциплінарних знань з усіх областей сучасної екологічної науки; всебічний розвиток особистості, включаючи її пізнавальні, творчі та емоційні здібності; розвиток активності студентів в галузі охорони навколишнього середовища; психолого-педагогічна підготовка студентів до екологічної освіти найширших верств населення.

Напрямами екологічного виховання у процесі фахової підготовки майбутніх спеціалістів вважаємо такі: побудова багаторівневої системи вищої екологічної освіти та її інтеграція з системою підготовки кадрів вищої кваліфікації, створення єдиного методичного комплексу «бакалаврат – магістратура – доктор PhD» з взаємопов'язаними програмами екологічної освіти; методичне та методологічне забезпечення існуючих моделей екологічної освіти: міждисциплінарної, монодисциплінарної і багатодисциплінарної; екологізація дисциплін, спрямована на формування екологічного стилю мислення майбутнього фахівця; узагальнення існуючого досвіду та розробка нових екологізованих програм; створення відповідного програмно-методичного забезпечення, що реалізує принцип взаємозв'язку глобального, регіонального і локального в змісті екологічної освіти. Особливістю екологічного вихован-

ня майбутніх вчителів є цілісна педагогічна система, що складається з двох взаємопов'язаних підсистем:

- 1) екологічне виховання студентів в цілому;
- 2) підготовка майбутніх вчителів до екологічного виховання.

Екологічне виховання студентів педагогічного ВНЗ здійснюється безпосередньо і опосередковано (через процес професійно-педагогічної підготовки) [2]. Розглянемо дані підсистеми. Екологічне виховання майбутніх учителів – це цілісний педагогічний процес, заснований на взаєминах суб'єктів виховання та спрямований на вивчення цільових, змістових і процесуальних характеристик виховання. Структура екологічного виховання майбутніх вчителів відповідає структурі педагогічного процесу в цілому і екологічного виховання зокрема, включаючи цільовий, змістовий, організаційно-діяльнісний і оціночно-результативний компоненти. Цільовий компонент характеризує мета і завдання процесу. В якості мети виступає формування у майбутніх вчителів ціннісного ставлення до природи, забезпечення раціонального використання природних ресурсів; управління екологічними системами; наукова організація суспільства, його виробництва і споживання, планування економіки для збереження рівноваги між природою і виробництвом, природою і суспільством як основи майбутнього екологічного благополуччя планети; розвиток екологічного мислення як компоненту екологічної культури особистості; формування екологічної свідомості, поведінки, світогляду, культури населення.

Змістовний компонент включає закономірності, принципи і зміст процесу екологічного виховання майбутніх вчителів. Закономірні зв'язки між явищами носять зовнішній і внутрішній характер, тому при розгляді системи підготовки майбутніх вчителів до екологічного виховання необхідно розглянути як зовнішні і більш широкі процеси соціального середовища по відношенню до неї, так і внутрішні зв'язки, властиві компонентам даної системи. Процес професійної підготовки майбутніх фахівців-педагогів і процес екологічного виховання студентів, як його складова частина, знаходяться в прямій залежності від суспільних потреб і соціально-економічних умов. Це дозволяє сформулювати наступні соціально-педагогічні закономірності екологічного виховання майбутніх вчителів: 1) процес екологічного виховання майбутніх вчителів залежить від соціально-економічних умов і потреб суспільства, що розвивається. Зміна парадигми освіти і виховання в сучасних умовах вимагає пошуку адекватних шляхів, способів здійснення екологічного виховання молоді. Це вимагає відповідних змін у вихованні майбутніх вчителів. Вища школа буде процес екологічного виховання з урахуванням орієнтирів, визначених сучасним суспільством. Це означає, що процес екологічного виховання майбутніх вчителів (його мета, завдання, зміст) знаходиться в прямій залежності від соціально-економічних умов і потреб суспільства; 2) екологічне виховання підрастаючого покоління здійснюється під впливом різних факторів: сім'ї, освіти, суспільства. Дані фактори можуть позитивно вплинути на процес екологічно-

го виховання молоді тільки за умови професійної компетентності педагогів, спеціально підготовлених до здійснення виховної роботи, здатних координувати, узгоджувати вплив різних чинників на процес екологічного виховання молодого покоління. Виявлені закономірності дозволяють сформулювати принципи, що відображають загальні закономірності цілісного педагогічного процесу і специфіку екологічного виховання майбутніх вчителів.

Приєднуючись до думки провідних педагогів (В.А. Сластьонін, П.І. Підкасистий та ін.), виділяємо наступні загальнопедагогічні принципи, що складають основу екологічного виховання студентів: гуманістичної спрямованості; науковості; орієнтованості на формування знань і умінь, свідомості і поведінки; наступності, послідовності і систематичності; наочності; поєднання педагогічного управління з розвитком ініціативи та самостійності; свідомості і активності; узгодженості вимог суб'єктів педагогічної взаємодії; зв'язку теорії з практикою; єдності навчальних і виховних результатів педагогічної взаємодії та ін.

З урахуванням сучасних підходів до виховання дана сукупність принципів може бути доповнена принципами народності, інтегративності, варіативності і гнучкості, єдності дискретного і безперервного. Принцип народності в екологічному вихованні студентів передбачає використання в освітньому процесі величезного досвіду, накопиченого народною педагогікою; знайомство з народними традиціями, звичаями у вихованні дітей; історією рідного краю тощо.

Також одним з важливих принципів є принцип інтегративності, що реалізується в кількох аспектах: структурному, змістовному, організаційному. У структурі освітнього процесу даний принцип передбачає інтеграцію процесів навчання, виховання і розвитку в цілісному педагогічному процесі. У змістовному плані принцип реалізується при забезпеченні єдності методологічних, теоретичних і прикладних аспектів даного процесу, а також його інтеграцію з іншими напрямками виховної роботи. В організаційному аспекті принцип передбачає використання органічної єдності і оптимального поєднання різних форм і методів організації педагогічної взаємодії.

Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, знаходять відображення в нових концепціях організації освіти і здійснення освітнього процесу у вищій школі, що передбачає опору на нове розуміння основних педагогічних понять. Це відноситься і до процесу екологічного виховання, який повинен здійснюватися на основі принципу гнучкості і варіативності. Перше означає своєчасне реагування на зміну соціально-педагогічної ситуації; друге – використання різноманітних поєднань форм і методів педагогічної взаємодії з урахуванням особливостей вихованців, що обумовлено процесами гуманізації системи освіти, спрямованістю педагогічного процесу на створення умов для розвитку особистості кожного студента. Наступним принципом екологічного виховання студентів є єдність дискретності і безперервності. З точки зору філософії принцип характеризує процес розвитку різних явищ. Дискретність означає «зернистість» процесу руху, розвитку.

Безперервність висловлює єдність, взаємозв'язок і взаємозумовленість елементів. Здійснення екологічного виховання студентів на основі сукупності загальнопедагогічних і специфічних принципів забезпечує цілісність і ефективність даного процесу. Так як екологічне виховання студентів засноване на взаємодії викладачів і студентів і реалізується як у навчальній, так і у позааудиторній діяльності, цілком обґрунтованим є застосування методів навчання, які діляться на методи викладання (лекція, розповідь, демонстрація, пояснення, бесіда, пояснювально-ілюстративний, активні методи навчання – проблемний виклад, дискусія; навчальні, імітаційні, рольові, організаційно-діяльні, операційні, ділові та ін. ігри, метод кейсів та ін.), методи навчання (слухання, осмислення, вправи, вивчення підручників і першоджерел, моделювання, репродуктивний, частково-пошуковий, дослідницький та ін.), методи виховання (методи розвитку свідомості особистості – пояснення, переконання, розповідь, бесіда, роз'яснення, навіювання, інструктаж, прохання, приклад; методи розвитку поведінки – вправи, привчання, вимога, доручення, метод міжособистісного спілкування, метод створення виховних ситуацій, ігрові методи, тренінги, проведення заходів за рамками навчального плану – культурні заходи, участь у громадському житті та ін.), методи стимулювання (заохочення, змагання, схвалення, нагородження та ін.).

Загальний процес екологічного виховання майбутніх вчителів реалізується через такі форми підготовки: лекції, семінари, лабораторні та практичні заняття, тематичні вечори, дискусії, екскурсії, туристичні походи, самостійна робота студентів, виконання курсових та кваліфікаційних робіт, педагогічна практика. До засобів педагогічного впливу, що застосовуються в процесі екологічного виховання майбутнього вчителя, відносяться навчальні та навчально-методичні посібники, підручники, спеціальна література, технічні засоби інформації, ЗМІ, а також діяльність – студентів (навчальна, громадська, трудова та ін.). Таким чином, екологічне виховання студентів педагогічного вузу як цілісний педагогічний процес здійснюється в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі, зокрема при реалізації її особистісного аспекту, і являє собою підсистему в загальній системі екологічного виховання майбутніх вчителів.

В основі екологічного виховання студентів лежать педагогічні закономірності, виявлення яких ґрунтується на аналізі зв'язків, що існують між компонентами системи екологічного виховання майбутніх вчителів. Оскільки метою і результатом екологічного виховання студентів з даного напрямку є їх екологічна вихованість, представляється можливим для виявлення внутрішніх закономірностей даної системи використовувати ідеї практиологічної теорії діяльності. Спираючись на цю теорію, ми виділяємо наступні педагогічні закономірності екологічного виховання студентів:

- 1) рівень екологічна вихованість студентів залежить від якості їх екологічних знань, достатності їх зв'язків з життям, практикою. Знання складають невід'ємний компонент освіти в цілому і професійної освіти зокрема. Процес екологічного вихо-

вання студентів включає забезпечення їх знаннями методологічного, теоретичного, методичного, технологічного характеру. Студенти в процесі навчання в ВЗН здобувають знання про методологічні засади педагогічного процесу, його закономірності, принципи, способи вивчення і перетворення педагогічного середовища; про теорії та методи здійснення виховної роботи та екологічного виховання;

- 2) рівень готовності майбутніх вчителів до екологічного виховання залежить від ступеня включення їх в різні види діяльності. Оволодіння професійними знаннями не забезпечує успіху педагогічної діяльності. Для цього необхідні і вміння, які, базуючись на теорії, формуються тільки на практиці. Тому процес підготовки майбутніх вчителів до екологічного виховання ґрунтується на різній за видами, формами та змістом діяльності;
- 3) результативність підготовки майбутніх вчителів до екологічного виховання залежить від ступеня інтеграції її елементів на всіх рівнях, узгодженості педагогічних впливів на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях;
- 4) ефективність підготовки студентів залежить від різноманітності форм і методів освітнього процесу. Використання різних організаційних форм, методів навчання і виховання сприяє розвитку інтересу студентів до відповідної діяльності. Найважливішим інтересу позитивно впливає на збільшення обсягу знань, їх глибини і міцності. Виявлені закономірності дозволяють сформулювати принципи підготовки студентів педвузу до екологічного виховання: науковість, системність і цілісність, систематичність і послідовність, зв'язок теорії з практикою, взаємодія загального, особливого та індивідуального в змісті і методах підготовки, єдність освітніх, виховних та розвиваючих результатів навчання, оптимальне поєднання репродуктивної і продуктивної діяльності, створення позитивного емоційного фону, відповідного характеру діяльності мотивації. Принцип науковості підготовки майбутніх вчителів до екологічного виховання передбачає опору на закономірний зв'язок між змістом науки і навчальним предметом та вимагає ознайомлення студентів з об'єктивними науково-педагогічними фактами, поняттями, законами, теоріями з основних розділів педагогічної науки. Даний принцип має особливе значення в даний час, коли розвиток і застосування науки значно впливає на розвиток суспільства. Важливим завданням сучасної вищої педагогічної школи є формування фахівця, здатного бачити перспективи розвитку суспільства і педагогічної науки. Це стає можливим тільки на основі отримання майбутніми учителями наукової освіти, підготовки студентів до вирішення педагогічних проблем на основі використання новітніх досягнень педагогічної науки.

Вивчення педагогічної науки пов'язано не тільки з розумінням її істин, але і з опануванням методом пізнання. Реалізація принципу науковості в професійно-педагогічній підготовці спрямована на те, щоб долучати студентів до методів педагогічної науки, вчити їх до-

слідному підходу, самостійного добування знань за допомогою аналізу літературних джерел, спостереження за педагогічними явищами, практикою діяльності. Важливими принципами організації підготовки студентів до екологічного виховання є системність і цілісність. Система стає цілісною, коли її окремі частини знаходяться у функціональній залежності і кожен елемент є наслідком стану іншого елемента. Однією з ознак системності та цілісності підготовки студентів є інтеграція всіх її функцій і встановлення зв'язків з іншими блоками професійної підготовки (загальнокультурним, спеціальним), досягнення єдності мети і завдань всієї системи підготовки та її окремих ланок, їх змісту, методів і засобів, наявність структурних, генетичних, функціональних зв'язків між компонентами. Вищевикладений принцип поєднується з принципом взаємодії загального, особливого та індивідуального в змісті і методах підготовки. Даний принцип передбачає взаємозв'язок трьох компонентів. До першого належать знання методології педагогіки, теорії цілісного педагогічного процесу, загальнопедагогічні вміння і навички; до другого – знання особливостей екологічного виховання у сучасних умовах, його сутності, принципів, форм і методів, вміння здійснення виховного впливу на школярів різного віку; до третього – знання і вміння, що сприяють формуванню індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутніх вчителів. Одним з основних принципів підготовки студентів до екологічного виховання є принцип систематичності і послідовності. Значимість даного принципу обумовлюється потребами професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів, розвитком їх професійної спрямованості, закономірностями процесу засвоєння педагогічної теорії, основами наукової організації діяльності студентів. Систематичний і безперервний характер підготовки студентів до екологічного виховання вимагає аналогічного вивчення педагогічних дисциплін в тісному зв'язку з педагогічною практикою протягом усіх років навчання, що забезпечить глибоке засвоєння загальної педагогічної теорії і основ екологічного виховання. Принцип систематичності і послідовності тісно пов'язаний з принципом єдності теоретичної і практичної підготовки. Зв'язок теорії з практикою – один з основних принципів сучасної дидактики. Методологічну основу організації цього процесу складає філософське положення про єдність теорії і практики, де теорія і практика розглядаються як етапи єдиного процесу пізнання, пов'язані між собою, що доводить об'єктивність взаємозв'язку емпіричного і теоретичного, конкретного і абстрактного знання, взаємодії загального, особливого і одиничного. Педагогічна теорія отримує подальший розвиток в практичній діяльності, яка не може зводитися лише до індивідуального досвіду майбутнього вчителя. Практика служить засобом застосування і джерелом розвитку самої педагогічної теорії. Наукові знання функціонують тільки в практичній діяльності вчителя, яка являє собою нерозривну єдність теорії і досвіду.

Реалізація принципу єдності освітніх, виховних та розвиваючих результатів навчання передбачає організацію комплексного впливу на особистість майбутнього вчителя в навчально-виховному проце-

сі. Наступний принцип – поєднання репродуктивної і продуктивної діяльності студентів. Даний принцип ґрунтується на філософському положенні про те, що активність особистості є одним з провідних факторів її розвитку. Ще один принцип – створення позитивного емоційного фону, мотивації до екологічного виховання. Наявність позитивних мотивів у навчанні – найважливіша умова його ефективності. Основними мотивами будь-якої діяльності є потреби та інтереси. Отже, виділені принципи відображають педагогічні закономірності підготовки майбутніх вчителів до екологічного виховання.

Принципи, що відображають специфічні закономірні зв'язки підготовки студентів до екологічного виховання, ми відносимо адекватність змісту підготовки вимогам сучасного суспільства, спіральність. Виділення принципу адекватності змісту підготовки вимогам сучасного суспільства обумовлено змінами в усіх сферах життя суспільства, в системі освіти, концептуальних підходах до навчання і виховання підростаючого покоління. Даний принцип реалізується в процесі оволодіння студентами основними поняттями сучасної теорії екологічного виховання, практичними вміннями та навичками, прийомами педагогічної взаємодії з вихованцями на рівні професійної майстерності. Принцип спіральності означає поєднання принципів лінійності і концентричності побудови навчальних планів і програм та реалізується в навчально-виховному процесі в такий спосіб, що майбутні вчителі спочатку знайомляться з основними поняттями екологічного виховання, набувають елементарних педагогічних умінь та навичок, а потім поетапно розширюють коло знань на основі взаємопов'язаного вивчення предметів психолого-педагогічного циклу, вдосконалюють загальнопедагогічні вміння і навички.

Методологічна підготовка майбутнього вчителя включає забезпечення знаннями методологічного характеру і передбачає засвоєння знань, які відповідають чотирьом рівням методології. До першої групи належать філософські знання; до другої – загальнонаукові знання; третю групу складають конкретно-наукові знання; четверта група включає знання про методики і техніки педагогічного дослідження. Теоретична підготовка студентів передбачає засвоєння ними знань про цілісний педагогічний процес. Методична підготовка майбутніх вчителів передбачає забезпечення їх знаннями про зміст, форми, методи та засоби даного напрямку виховної роботи. Технологічна підготовка студентів до виховної роботи в школі включає формування особистісно- та професійно-значущих якостей, а також умінь і навичок, способів і прийомів реалізації методологічних, теоретичних і методичних знань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, екологічне виховання майбутніх учителів – це цілісний педагогічний процес, заснований на взаєминах суб'єктів виховання та спрямований на вивчення цільових, змістових і процесуальних характеристик виховання. Основними загальнопедагогічними принципами на основі яких здійснюється екологічне виховання студентів є: гуманістичної спрямованості; науковості; орієнтова-

ності на формування знань і умінь, свідомості і поведінки; наступності, послідовності і систематичності; наочності; поєднання педагогічного управління з розвитком ініціативи та самостійності; свідомості і активності; узгодженості вимог суб'єктів педагогічної взаємодії; зв'язку теорії з практикою; єдності навчальних і виховних результатів педагогічної взаємодії та ін.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розкритті діяльнісного компонента екологічної вихованості майбутнього вчителя, який повинен вирішувати численні проблеми природо-користування, охорони навколишнього середовища, здатний до адаптацій і змін в період ринкової економіки та переходу суспільства до моделі сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Єфімець О.П. Філософські виміри екологічного виховання [Електронний ресурс] / О.П. Єфімець // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Серія «Філософія». – 2008. – №28. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu/Filos/2008_28/3.html.
2. Колесник Ю.Л. Педагогічні технології морально-екологічного виховання студентів технічних ВНЗ / Ю.Л. Колесник // Духовність особистості. – 2011. – Вип. 4. – С. 102-109.
3. Мітрянцова О.П. Тенденції розвитку екологічної освіти у вищій школі [Електронний ресурс] / О.П. Мітрянцова – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/ecology/2000/6-1-3.pdf>.
4. Матузова І.Г. Структура моделі системних професійно важливих характеристик екологічно вихованого фахівця / І.Г. Матузова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 13. – С. 116-124.
5. Ярчук Г.В. Екологічне виховання: сутність та основні напрями / Г.В. Ярчук // Вища освіта України. – 2008. – №2. – С. 91-97.
6. Ярчук Г.В. Екологічна парадигма у формуванні світоглядно-моральних цінностей студентів : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Г.В. Ярчук. – Київ, 2009. – 16 с.

References:

1. Yefimets O.P. Filosofski vymiry ekolohichnoho vykhovannia [Elektronnyi resurs] / O.P. Yefimets // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody. Seriya «Filosofia». – 2008. – №28. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu/Filos/2008_28/3.html.
2. Kolesnyk Yu.L. Pedahohichni tekhnolohii moralno-ekolohichnoho vykhovannia studentiv tekhnichnykh VNZ / Yu.L. Kolesnyk // Dukhovnist osobystosti. – 2011. – Vyp. 4. – S. 102-109.
3. Mitriashova O.P. Tendentsii rozvytku ekolohichnoi osvity u vyshchii shkoli [Elektronnyi resurs] / O.P. Mitriashova. – Rezhym dostupu: lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/ecology/2000/6-1-3.pdf.
4. Matuzova I.H. Struktura modeli systemnykh profesiino vazhlyvykh kharakterystyk ekolohichno vykhovanoho fakhivtsia / I.H. Matuzova // Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. – Zaporizhzhia, 2011. – Vyp. 13. – S. 116-124.
5. Yarchuk H. Ekolohichne vykhovannia: sutnist ta osnovni napriamy / H. Yarchuk // Vysycha osvita Ukrainy. – 2008. – №2. – S. 91-97.

6. Yarchuk H.V. Ekologichna paradyhma u formuvanni svitohliadno-moralnykh tsinnostei studentiv : avtoref. dys. ... kand. filos. nauk : 09.00.10 / H.V. Yarchuk. – K., 2009. – 16 s.

V. Valiuk, *Cand. of Chem. Sc., Assistant Professor*
e-mail: viktoriavaluyuk@gmail.com
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Sadova str., 2, Uman, 20300, Ukraine

ECOLOGICAL EDUCATION OF THE FUTURE TEACHER IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE UNIVERSITIES

Purpose. The article identifies the ecological education of future teachers as a holistic pedagogical process, based on the relations of subjects of education and aims at studying the target, content and procedural characteristics of education. It is established that the structure of ecological education of future teachers corresponds to the structure of the pedagogical process in general and ecological education in particular, including targeted, meaningful, organizational and activity and evaluation and productive components. **Originality and practical value.** The following general pedagogical principles are based on which the ecological education of students is carried out: humanistic orientation; scientific knowledge; orientation on the formation of knowledge and skills, consciousness and behavior; continuity, consistency and systematicity; visibility; a combination of pedagogical management with the development of initiative and autonomy; consciousness and activity; coherence of requirements of subjects of pedagogical interaction; connection theory with practice; unity of educational and educational results of pedagogical interaction, etc. **Conclusion.** It is revealed that the implementation of the process of preparing students for ecological education of students is based on a set of general pedagogical (scientific, systematic and integral, systematic and consistent, the connection between theory and practice, the interaction of general, special and individual in the content and methods of preparation, the unity of educational, educational and developing learning outcomes, optimal combination of reproductive and productive activities, creating a positive emotional background and the corresponding motivational activity) and specificity (adequate training content requirements of modern society, helicity) principles.

Key words: ecological education, ecological culture of a teacher, continuous ecological education.

В. Ф. Валу́к, *к.хим.н., доцент кафедры химии,
экологии и методики их обучения*
e-mail: viktoriavaluyuk@gmail.com
Уманский государственный педагогический
университет имени Павла Тычины
ул. Садовая, 2, г. Умань, 20300, Украина

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ВУЗа

В статье определено экологическое воспитание будущих учителей как целостный педагогический процесс, основанный на отношениях субъектов воспитания и направлен на изучение целевых, содержательных и процессуальных характеристик воспитания. Выделены следующие общепедагогические принципы на основе которых осуществляется экологическое воспитание студентов: гуманистической направленности; научности; ориентированности на формирование знаний и умений, сознания и поведе-

ния; преемственности, последовательности и систематичности; наглядности; сочетание педагогического управления с развитием инициативы и самостоятельности; сознательности и активности; согласованности требований субъектов педагогического взаимодействия; связи теории с практикой; единства учебных и воспитательных результатов педагогического взаимодействия и др.

Ключевые слова: экологическое воспитание, экологическая культура учителя, непрерывная экологическое образование.

Отримано: 10.10.2018

УДК 911.53:303.1

DOI: 10.32626/2519-8955.2018-3.31-46

О. П. Гавриленко, к.г.н., доцент
Є. Ю. Циганок, аспірант
e-mail: olena.geo@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
пр-т акад. Глушкова, 2, м. Київ, МСП-680, Україна

ОПТИМІЗАЦІЯ ФУНКЦІЙ МІСЬКИХ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ: СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянуто методологічні засади соціологічного дослідження щодо конфліктів природокористування та оптимізації функціонування об'єктів природно-заповідного фонду в урбанізованому середовищі на прикладі регіонального ландшафтної парку (РЛП) «Лиса гора». Проаналізовано ряди розподілу відповідей на запитання анкети про пріоритетне використання території парку згідно встановленої програми. Обґрунтовано необхідність проведення соціологічного опитування на предмет відповідності основних функцій ландшафтної парку реальним потребам мешканців міста Київ. В результаті опитування встановлено низьку інформованість потенційних відвідувачів природоохоронних територій (ПОТ) про цілі їхнього створення, правила поведінки, значимість для міського середовища тощо. Розкрито зміст і описано процедуру ландшафтно-функціонального зонування ПОТ у великому місті з урахуванням існуючих конфліктів природокористування і результатів соціологічного опитування. Складено картосхему ландшафтно-функціонального зонування території РЛП «Лиса гора». Підвищення стійкості природних ландшафтів до антропогенних навантажень, характерних для урбанізованих ареалів, є важливим напрямом практичної реалізації природоохоронної діяльності. Дотримання режиму функціональних зон сприятиме узгодженню загальноміських природоохоронних проблем, а також запобігатиме перебуванню населення, яке користується екосистемними послугами цієї частини міського середовища, у дискомфортних умовах.

Ключові слова: соціологічне опитування, регіональний ландшафтний парк, ландшафтно-функціональне зонування, конфлікти природокористування, рекреаційна інфраструктура.

Постановка проблеми. Відпочинок є важливою стороною нормальної життєдіяльності організму, що передбачає стан спокою або активної діяльності для відновлення сил і працездатнос-